
CLUSTER POLICY AND ITS IMPACT ON FDI ATTRACTION MODELS AND BETTER COOPERATION BETWEEN MNEs AND SMEs

Burim Latifi

Mother Teresa University, Republic of North Macedonia, burim.latifi@unt.edu.mk

Abstract: The concept of FDI has been analyzed by several theorists and many of them see FDI as an engine of growth. FDI affects economic growth directly and indirectly. It is well known that FDI has a positive impact on the domestic economy through the transfer of technology and skills, development of local suppliers in terms of providing technical assistance, training for employees, transfer of knowledge, etc. In this way, FDI affects the improvement of productivity and competitiveness of the entire economy. Multinational enterprises and their foreign affiliates recently generate one third of the global GDP, as well as two thirds of international trade. They also account for half of global exports. Precisely because of their economic importance, many governments offer subsidies and tax breaks to attract multinational enterprises, and consequently FDI. According to OECD (2005), linking MNEs and SMEs is important in the context of investment for development. The so-called "spillover" of know-how and technology from foreign investors to the local business sector is one of the biggest benefits of FDI for development. In most countries, SMEs are considered as the majority of the domestic business sector, therefore the process of overcoming the barriers to the connection between large and small enterprises is of great importance for the overall development. But the benefits of cooperation between MNEs and SMEs do not come automatically. Consequently, if we analyze specifically only one segment of the effects of FDI, such as the introduction of new technologies and innovations, as one of the biggest benefits of the host country from FDI, we come to the conclusion that this transfer is not always the same, but is very more present and effective if it is done in geographically concentrated clusters, in contrast to the cases when it is realized in dispersed companies of the same sector. Companies operating in clusters are characterized by a high degree of specialization and complementarity. This generates dynamic processes of learning, innovation and knowledge transfer. In the clusters, a process of collective learning is realized, which results in innovation and competitiveness even in sectors where high technology is not applied. This paper aims to explore models and ways of attracting FDI as well as creating preconditions for realizing as many benefits and spillovers as possible from the established cooperation between foreign MNEs and local SMEs, such as clusters. The results show that although the clusters in the Republic of North Macedonia are formally functioning, they are far from the desired condition to be in a situation to provide essential assistance in the direction of increasing the positive effects of the cooperation of SMEs and MNEs. However, the clusters should continue to be supported by the relevant competent institutions in order for the desired effects to be measurable, concrete and significant for the local economy.

Keywords: FDI – Foreign Direct Investment, MNE – Multinational enterprise, SME – Small and medium enterprises, Cluster, Cooperation.

КЛАСТЕРСКАТА ПОЛИТИКА И НЕЈЗИНОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ МОДЕЛИТЕ НА ПРИВЛЕКУВАЊЕ СДИ И ПОКВАЛИТЕТНА СОРАБОТКА МЕЃУ МНП И МСП

Бурим Љатиџи

Универзитет Мајка Тереза, Република Северна Македонија, burim.latifi@unt.edu.mk

Резиме: Поимот СДИ е анализиран од повеќе теоретичари и многу од нив на СДИ гледаат како на мотор за раст. СДИ кон економскиот раст влијаат директно и индиректно. Општопознато е дека СДИ имаат позитивно влијание врз домашната економија преку трансфер на технологија и вештини, развивање на локалните снабдувачи во смисла доставување техничка помош, обуки за вработените, трансфер на знаење итн. На овој начин СДИ влијаат врз подобрувањето на продуктивноста и конкурентноста на целокупната економија. Мултинационалните претпријатија и нивните странски филијали во последно време генерираат една третина од глобалниот БДП, воедно сочинуваат две третини од меѓународната трговија. Исто така, тие сочинуваат половина од глобалниот извоз. Токму поради нивната економска важност, многу влади нудат субвенции и даночни олеснувања за да привлечат мултинационални претпријатија, следствено СДИ. Според OECD (2005), поврзувањето на МНП и МСП е важно во контекст на инвестиции за развој. Таканаречените "spillover" на "know-how" и технологија од странските инвеститори до локалниот бизнис-сектор се едни од најголемите придобивки од СДИ за развојот. Во повеќето земји МСП се сметаат како поголемиот дел на

домашниот бизнис-сектор, затоа процесот на надминување на пречките за поврзување помеѓу големите и малите претпријатија е од голема важност за севкупниот развој. Но, придобивките од соработка меѓу МНП и МСП не доаѓаат автоматски. Следствено, ако се анализира конкретно само еден сегмент од ефектите од СДИ, како што е воведувањето на нови технологии и иновации, како една од најголемите придобивки на земјата домаќин од СДИ, се доаѓа до заклучок дека овој трансфер не е секогаш ист, туку е многу поприсутен и поефективен ако тоа се направи во географски концентрирани кластери, за разлика од случаевите кога се реализира во дисперзирани компании од истиот сектор. Компаниите кои функционираат во кластерите се карактеризираат со висок степен на специјализација и комплементарност. Ова генерира динамични процеси на учење, иновации и трансфер на знаење. Во кластерите се реализира процес на колективно учење, кој резултира со иновации и конкурентност и во секторите каде што не се применува висока технологија. Овој труд има за цел да се истражат модели и начини на привлекување на СДИ како и креирање на предуслови за реализирање на што повеќе придобивки и прелевања од воспоставената соработка помеѓу странските МНП и локалните МСП, како што се кластерите. Резултатите покажуваат дека иако кластерите во Република Северна Македонија формално функционираат, тие се далеку од посакуваната кондиција за да бидат во ситуација да дадат суштинска помош во насока на зголемување на позитивните ефекти од соработката на МСП и МНП. Како и да е, кластерите треба да продолжат да се подржуваат од релевантните компетентни институции со цел посакуваните ефекти да бидат мерливи, конкретни и сигнификантни за локалната економија.

Клучни зборови: СДИ – Странски Директни Инвестиции, МНП – Мултинационални претпријатија, МСП – Мали и средни претпријатија, Кластери, Соработка.

1. ВОВЕД

Поимот СДИ е анализиран од повеќе теоретичари. Многу од нив на СДИ гледаат како на мотор за раст (Begum et al., 2018; Caesar et al., 2018). Во процесот на глобализација важноста на СДИ значително се промени бидејќи денес тие претставуваат едни од најважните фактори на конкурентската способност, развојот и примената на нова технологија, образованието, иновациите и економскиот развој. Како значајна форма на финансирање на националните економии, СДИ се форма на инвестирање што се реализира надвор од матичната држава, каде што една од најважните цели на развиените и особено земјите во развој е привлекувањето што повеќе СДИ (Pjanić и Mitrašević, 2021).

Различни извори на теоријата сугерираат дека поврзувањата на МНП и локалните добавувачи се најважните канали на прелевање на продуктивноста и технологијата до локалните претпријатија (Jordaan et al, 2020). СДИ преку соработка со МСП придонесуваат тие да бидат посоодветни за развој на иновации ориентирани кон одржливост преку исполнување на барањата на технолошки капацитет, благодарение на квалификуваниот персонал, технолошките информации и финансиските капацитети, било преку јавни или приватни надворешни фондови, или преку внатрешни фондови (Melane-Lavado et al., 2018).

Според OECD (2009), многу кластери во кои партиципираат локални компании, институции за истражување и обука, играат многу важна улога во унапредување на иновациите, претпримништвото и раст на локалната економија на земјата домаќин, генерирајќи локални и истовремено национални економски придобивки.

Во текот на последните години кластерската политика стана една од главните политики на Европската Унија (ЕУ), особено во однос на обновената Лисабонска стратегија и развојните цели на ЕУ до 2020-та година. Развиените држави на ЕУ сметаат дека кластерите се многу поврзани со просперитетот на целата унија, па оттаму националните иницијативи за јакнење и развој на кластерите се насочени кон раст на стопанството, поголемата конкурентност, јакнење на иновациите и трансферот на технологии и примена на напредни иновации во високи технологии.

ЕУ дава свој придонес на националните и регионални кластерски политики по пат на комплементарни активности. Ова вклучува отстранување или намалување на трговските, инвестициските и миграциските бариери, поттикнување и јакнење на националните и регионални кластерски политики, стимулирање на создавање на нови кластери, како и поттикнување на преку-гранични и регионални кластери. Целта на развојот на кластерите во Европа се остварува со низа различни развојни програми и иницијативи на заедницата.

2. КОНЦЕПТОТ НА КЛАСТЕРИТЕ И НИВНОТО ФУНКЦИОНИРАЊЕ

Според Porter (2000), кластерите се просторни концентрации на претпријатија, специјализирани продавачи, универзитети, институции за истражување и развој кои се меѓусебно поврзани и тесно соработуваат, со што значително придонесуваат за конкурентноста на регионите и државите во кои тие работат. Додека,

кластерските здруженија може да бидат правни лица, или неформални мрежи кои обединуваат повеќе кластери во претставување на заедничките интереси.

Обемна академска литература од областа на истражувањето на кластерите и нивното влијание врз локалната економија, потврди серија на доволни услови за формирање на компетитивни кластери. Истражувањата на Becattini et al. (2003) во Италија, Porter (1998) во Португалија, Porter и Feldman (2001) во САД, Guerrieri et al. (2001) во земјите во развој, го зајакнаа аргументите дека агломерациите на МСП може да ја катализираат регионалната индустриска конкурентност.

Интересот за кластерите во Република Северна Македонија се јавува во почетокот на новиот милениум. Република Северна Македонија има потреба од системско интегрирање на кластерите, со сеопфатен пристап кој треба да послужи за долгорочните цели на политиките. Кластерите се во средиштето на проактивната индустриска политика, со цел не само зголемување на продуктивноста, туку и подобрување на иновативните потенцијали на македонската индустрија. Во оваа насока, од буџетот на Република Северна Македонија се издвојуваат одредени средства, кои за жал се недоволни. Истовремено потребна е поголема посветеност на Владата насочена кон процесот на развојот на постоечките кластери, со цел тие да бидат покомпетитивни и поподготвени за предизвиците и можностите кои доаѓаат со СДИ, конкретно преку соработка на странските МНП и локалните МСП.

3. ПОТЕНЦИЈАЛНИТЕ МОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИЦИ ОД РАЗВОЈОТ НА КЛАСТЕРИТЕ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ПРЕКУ СОРАБОТКА СО СТРАНСКИТЕ МНП

Општо прифатено е дека СДИ влијаат во развојот на индустријата на земјите домаќини. Тие влијаат во воведување на нови технологии и иновации во сите сегменти од работењето на компаниите, нови менаџерски вештини, јакнење на конкурентноста на претпријатијата, развој на дополнителни вештини, зголемен капитал, создавање на нови работни места и подобрување на условите за работа. Исто така, СДИ влијаат и врз прелевање на знаење, промени во менаџерската култура, што е многу важно влијае и врз подигнување на квалитетот на производите и поголемо почитување на стандардите, поттикнување на формирање на прекугранични кооперативни сојузи итн. Но, треба да се истакне дека овие ефекти не доаѓаат во земјата домаќин автоматски со појавата на СДИ (Karlsson, Johansson, и Stough 2014).

Следствено, ако се анализира конкретно еден сегмент од ефектите од СДИ, како што е воведувањето на нови технологии и иновации, како една од најголемите придобивки на земјата домаќин од СДИ, се доаѓа до заклучок дека овој трансфер не е секогаш ист, туку е многу поприсутен и поефективен ако тоа се направи во географски концентрирани кластери, за разлика од случаевите кога се реализира во дисперзирани компании од истиот сектор.

Според De Proprijs и Driffield (2006), компаниите кои функционираат во кластерите се карактеризираат со висок степен на специјализација и комплементарност. Ова генерира динамични процеси на учење, иновации и трансфер на знаење. Во кластерите се реализира процес на колективно учење, кој резултира со иновации и конкурентност и во секторите каде што не се применува висока технологија. Така, кластерите може да бидат многу конкурентни и во секторите кои литературата ги дефинира како традиционални, како што се на пример обработката на керамика. Еден иновативен и компетитивен кластер преку соработка со МНП може да произведе позитивни екстерналии за целиот регион. Како резултат на овој процес, првично регионот станува атрактивно место за странските инвеститори, затоа што таков кластер е од голем интерес за инвеститорите, но исто така бенефитите се обострани, затоа што и регионот има придобивки од таа соработка.

Кога се анализира развојот на кластерите, мора да се допре прашањето на новите предизвици во светската економија, како што се формирањето на единствениот светски пазар како одговор на процесот на глобализацијата, фокус на активностите поврзани со истражување и развој и комерцијализација на иновациите, како и континуирана трансформација во сите сегменти на економијата. Светот денес сè повеќе се базира на специјализацијата и се креира единствен, глобален пазар. Заснованоста на развој и различност на регионите станува нов вид на конкурентност на глобалната економија, а регионите стануваат главни двигатели на конкурентност на глобалниот пазар.

На ниво на фирма, кластерите им помагаат на компаниите да ги искористат можностите на пазарот кои сами не би можеле да ги остварат. За да се одржи чекор со иновациите и технолошкиот развој, компаниите мораат брзо да се приспособуваат и да развиваат адекватни одговори за новите ситуации. Ова се постигнува кога се комбинираат напорите, се користи синергијата, со здружување на средствата се зголемува конкурентската предност, додека во исто време, се намалува ризикот кој е присутен при развојот на нови производи или влез на нови пазари. Конечно, постојат и предности во поглед на управувањето. На пример, употребата на заеднички канали за продажба, ја зголемува продажната мрежа на секој поединечен член на кластерот; го

делат персоналот, особено специјализираните функции како што се истражувањето и развој, се намалуваат трошоците и времето за влез на пазарот. Регионалните и секторските бенефити од кластерите, зависат и од способностите на кластерите да го подигнат профилот на одреден сектор во одреден регион, во земјата и во странство. Тоа ќе доведе до зголемување на инвестициските активности, бидејќи истите се показател на поволно деловно опкружување во регионот со неопходна поддршка на политиките и управувањето.

Постојат одредени предизвици со кои иницијаторите се соочуваат кога се обидуваат да формираат кластер. Еден од овие предизвици е развој на дух на соработка меѓу членовите на кластерот. Градењето доверба е огромен предизвик, затоа контролните механизми, правилата на ангажирање и начинот на заедничка работа, треба внимателно да се прецизираат на самиот почеток и да се договорот со секој член на кластерот. Треба да се воведат координиран систем за донесување на одлуки и истиот треба стриктно да се почитува. Други предизвици со кои се соочуваат кластерите се: договор за користење на патенти на новонастанати иновации на производи и процеси, изложување на сопственото знаење ако на конкурентите им е овозможен пристап, распределба на профитот, делумно подолг временски развоен процес (од идеја до готов производ/услуга) како резултат на сеопфатна координација на сите вклучени, недостаток на време за работа поради други одговорности кои се бараат од кластерот итн.

Кластерите ќе бидат успешни во нивното функционирање ако спроведуваат интегриран и системски пристап на работа. Концептот е изграден на интензивна соработка меѓу три партнери – индустријата, академските кругови и јавниот сектор. Овој концепт промовира три принципи на работа: 1. Позначајна улога на академската заедница и центрите за образование и учење за иновации; 2. Партнерски односи меѓу трите институционални сфери; 3. Покрај исполнувањето на својата традиционална функција, секоја институционална сфера воедно „ја превзема улогата на останатите“, изведувајќи ја новата улогата како и својата традиционална функција.

Табела 1: Список на регистрирани кластерски здруженија во Република Северна Македонија

Извор: Анализа на авторот

	Кластер	Име и презиме	Адреса
1.	ТТА-КТ Кластер за текстил	Наташа Сивевска	Димитрије Чуповски бр. 13, кат 2 - Скопје
2.	МАСИТ Кластер за информатика	Анита Никова	Коста Велинов бр.6 Скопје
3.	МАП- Кластер за преработка на зеленчук и овошје	Сашо Ристески	Апо Караманов бр. 13 - Скопје
4.	Фондација – Тиквешки вински пат Кластер за вино	Виолета Јанкова	ул. „Илинденска“ бр.46 Кавадарци
5.	Кластер за дрво- КДИ	Нацко Симакоски	ул. Огњан Прица бр.33 –
6.	Агро Хеликс – Велес Кластер за полжави	Тодор Бондиќов	ул. Кочо Рацин, бр.20 –Чашка ул. Раштански пат бб Велес
7.	ЕДЕН – Туристички кластер на Југозападен Регион	Александар Јовановски	Бул. Туристички спортски центар - Охрид
8.	Македонско здружение за заштита на автохтоната македонска медоносна пчела	Борче Павлов	ул. Ѓорѓе Велков бр.30, с.Негорци - Гевгелија
9.	Кластер за туризам во Полошкиот регион Шарри	Садат Халили	Нас. Кликово бб простории на Ројал хотел – Тетово
10.	Здружение на собирачи, откупувачи, преработувачи и трговци со самоникнати видови шумски плод – Велес	Тоше Костадинов Елизабета Славковска	ул. Андон Шурков бб – Велес
11.	Македонска асоцијација на агро извозници – Скопје	Златко Еделински	ул.Теодосиј Гологанов бр.57/3 – Скопје
12.	Федерација на производители на органски производи на Македонија – Скопје	Горан Ангеловски	ул. Бошко Буха бр.7 Б – Скопје
13.	Национален центар за развој на иновации	Радмил Поленаковиќ	Бул. 8-ми септември 2-9 -

	и претприемачко учење		Скопје
14.	Асоцијација на метална и електро индустрија МАМЕИ – Скопје	Гоце Пешев	ул. Партиниј Зоографски 38 – Скопје
15.	Здружение за мода – Моден кластер – Скопје	Светлана Б.Јовановска	ул.„Македонија” бр.19 – Скопје
16.	Кластер за креативни индустрии КРЕАТИВА – Штип	Виолета Пеева	
17.	Здружение на производители и извозници на вино и други пијалоци произведени од грозје „Вина од Македонија,, – Скопје	Елена Милошевска	ул. 810 bb - Скопје
18.	Македонско здружение за сончева енергија - Здружение „Солар Македонија” - Скопје	Илија Насов	ул. „Велко Влаховиќ” бр. 18 - Скопје
19.	Регионална Занаетчиска Комора - Штип	Венцо Крстев	ул. „Васил Главинов” Штип
20.	Кластерско Здружение на граѓани „ЕСНАФИ - ПАЈ” - Велес	Проф. Љубомир Ракициев	ул. „Димитар Влахов” бр. 13-1400 Велес

Како што може да се види во Табела 1, досегашните искуства во развојот на кластерите во Република Северна Македонија покажуваат дека кластерите како организациона форма на соработка ги започнаа своите активности во 2002 година со проектот на УСАИД - Македонски конкурентски активности, каде беше поддржано формирањето на првите пет кластери: кластер за овчо сирење и јагнешко месо; кластер за туризам; кластер за вино; кластер за ИТ–технологии и кластер за текстил

4. ЗАКЛУЧОК

Иако и теоријата и практиката докажуваат дека развојот на кластери и соработката со МНП во многу различни економии во светот играат важна улога во однос на воведување нови технологии и унапредување на капацитетите за иновации, развој на претприемништвото, нови менаџерски вештини, зајакнување на конкурентноста на претпријатијата, зголемен капитал, отворање нови работни места, подобрување на условите за работа, максимизирање на позитивните ефекти од СДИ и претставуваат многу важен двигател за растот и развојот на локалната економија на земјата домаќин, треба да се нагласи дека овие ефекти не се реализираат автоматски во земјата домаќин.

Може да се каже дека во Република Северна Македонија се институционализирани околу 20 кластери во различни области, кои иако формално функционираат, главно се недоволно развиени и соработката на овие кластери со странски МНП е многу мала, каде што истражувањата покажуваат дека меѓусебната доверба е на многу ниско ниво. Следствено, доаѓаме до заклучок дека тоа е една од главните причини зошто придобивките и прелевањата на нашата економија од СДИ се далеку под очекуваното ниво.

Сепак, натамошниот развој на кластерите во Република Северна Македонија е суштински за зголемување на соработката на локалните претпријатија со странските МНП, а со тоа и за остварување на што е можно повеќе придобивки и прелевања.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Becattini, G., Bellandi, M., Dei Ottati, G., & Sforzi, F. (2003). From industrial districts to local development: An itinerary of research. In *From Industrial Districts to Local Development*. Edward Elgar Publishing.
- Begum, M., Salahuddin, M., Chowdhury, M., & Wahid, A. N. (2018). Foreign direct investment-growth nexus revisited: New evidence from Bangladesh. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 8(3), 168-174.
- Blalock, G., & Gertler, P. J. (2009). How firm capabilities affect who benefits from foreign technology. *Journal of Development Economics*, 90(2), 192-199.
- Blomström, M., Kokko, A., & Mucchielli, J. L. (2003). *The economics of foreign direct investment incentives* (pp. 37-60). Springer Berlin Heidelberg.
- Boons, F., & Roome, N. (2005). Sustainable enterprise in clusters of innovation: new directions in corporate sustainability research and practice. *Corporate environmental strategy and competitive advantage*, 259-285.
- Cadestin, C., De Backer, K., Desnoyers-James, I., Miroudot, S., Rigo, D., & Ye, M. (2018). Multinational enterprises and global value chains: the OECD analytical AMNE database.

- Caesar, A. E., Chen, H., Udimal, T. B., & Osei, A. (2018). Foreign direct investment, growth of output indicators and economic growth in China: empirical evidence on causal links. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 8(3), 315.
- De Mello, L. R. (1999). Foreign direct investment-led growth: evidence from time series and panel data. *Oxford economic papers*, 51(1), 133-151.
- De Propris, L., & Driffield, N. (2006). The importance of clusters for spillovers from foreign direct investment and technology sourcing. *Cambridge Journal of Economics*, 30(2), 277-291.
- Feldman, M. P. (2001). The entrepreneurial event revisited: firm formation in a regional context. *Industrial and corporate change*, 10(4), 861-891.
- Guerrieri, P., Iammarino, S., & Pietrobelli, C. (2001). *The global challenge to industrial districts*. Edward Elgar Publishing.
- Javorcik, B. S. (2004). Does foreign direct investment increase the productivity of domestic firms? In search of spillovers through backward linkages. *American economic review*, 94(3), 605-627.
- Jordaan, J., Douw, W., & Qiang, C. Z. (2020). *Foreign Direct Investment, Backward Linkages, and Productivity Spillovers*.
- Karlsson, C., Johansson, B., & Stough, R. R. (Eds.). (2014). *Agglomeration, clusters and entrepreneurship: studies in regional economic development*. Edward Elgar Publishing.
- Melane-Lavado, A., Álvarez-Herranz, A., & González-González, I. (2018). Foreign direct investment as a way to guide the innovative process towards sustainability. *Journal of cleaner production*, 172, 3578-3590.
- Organisation for Economic Cooperation and Development. (2005). *Efforts and Policies of the Members of the Development Assistance Committee*. Paris, OECD.
- Organisation for Economic Cooperation and Development. (2009). *OECD Annual Report 2009*. Paris, OECD.
- Pjanić, M. R., & Mitrašević, M. M. (2021). Foreign Direct Investments in Serbia. *Kultura Polisa*, 18(44), 253-265.
- Porter, M. E. (1998). *Clusters and the new economics of competition* (Vol. 76, No. 6, pp. 77-90). Boston: Harvard Business Review.
- Porter, M. E. (2000). Location, competition, and economic development: Local clusters in a global economy. *Economic development quarterly*, 14(1), 15-34.
- Porter, M. E. (2001). Regions and the new economics of competition. *Global city regions*, 139-152.
- UNCTAD. (2019). *Special Economic Zones*. World investment report 2019.